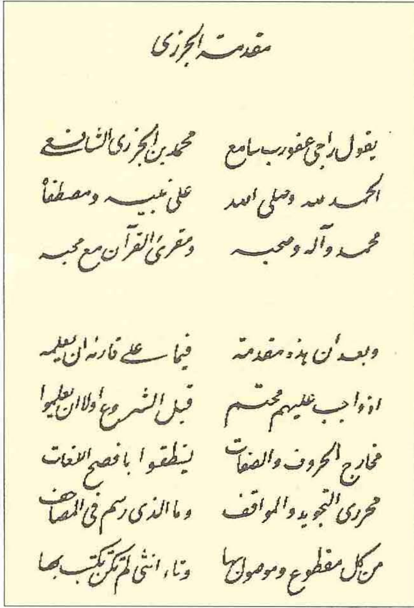

مقدمة الجزري

يقول راجي عفو رب سامع　محمد بن الجزري الشافعي
الحمد لله وصلى الله　على نبيه ومصطفاه
محمد وآله وصحبه　ومقرئ القرآن مع محبه

وبعد إن هذه مقدمة　فيما على قارئه أن يعلمه
إذ واجب عليهم محتم　قبل الشروع أولا أن يعلموا
مخارج الحروف والصفات　ليلفظوا بأفصح اللغات
محرري التجويد والمواقف　وما الذي رسم في المصاحف
من كل مقطوع وموصول بها　وتاء أنثى لم تكن تكتب بها

Ömer Fazıl Aköz'ün kendi hattıyla istinsah edip talebesine okuttuğu İbnü'l-Cezerî'nin *el-Muḳaddimetü'l-Cezeriyye* adlı eserinin ilk sayfası

BİBLİYOGRAFYA :

Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunan *dosya;* Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı'nda bulunan *belgeler;* ayrıca, oğlu Dr. Tayyib Aköz ile talebeleri Muhammed Feyzi Şallıoğlu ve Fikri Aksoy'un verdiği bilgiler.

 ABDÜLKERİM ABDÜLKADİROĞLU

AKRA' b. HÂBİS

(الأقرع بن حابس)

el-Akra' b. Hâbis b. İkāl et-Temîmî
(ö. 33/653-54)

Sahâbî.

Asıl adı Firâs idi, fakat kel olduğu için el-Akra' lâkabıyla şöhret bulmuştur. Temîm kabilesinin reislerindendi ve Araplar arasında önemli bir mevki ve itibara sahipti. Câhiliye döneminde hakemlik yapar, elinden geldiğince adaletle hükmederdi. Mecûsî olan Akra', 8. yılın Ramazan ayında (Ocak 630) Mekke'nin fethinden önce İslâmiyet'i kabul etti ve Mekke üzerine yürümekte olan İslâm ordusuna Sukyâ denilen köyde katıldı. Mekke'nin fethinden sonra Ḥuneyn Gazvesi ve Tâif Muhasarası'nda bulundu. Hz. Peygamber'in kalplerini İslâm'a ısındırmak için ganimetlerden büyük pay ayırdığı şahıslar (**müellefe-i kulûb***) arasında o da vardı.

Hz. Peygamber 9. yılın Muharrem ayında (Nisan-Mayıs 630) Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'yi bir seriyyenin başında, Sukyâ ile Benî Temîm arazisi arasındaki bölgede ikamet etmekte olan Temîmliler üzerine gönderdi; Uyeyne elli iki esirle geri döndü. Bunun üzerine Akra' ile Temîm'in ileri gelen diğer bazı simaları Medine'ye gelip Hz. Peygamber'den esirlerin serbest bırakılmasını istediler. Hz. Peygamber de onların ricasını kabul ederek esirleri iade etti. Temîmliler Akra'ın teşvikiyle aynı yıl, aralarında Akra' ile Uyeyne'nin de bulunduğu yetmiş - seksen kişilik bir elçilik heyetini Hz. Peygamber'e gönderdiler. Bunlar (bir rivayete göre bunlardan Akra') Mescid-i Nebevî'ye girerek, "Ey Muhammed, dışarı çıksana!" diye bağırmışlar ve bu davranışlarından dolayı, "Hücrelerin arkasından sana bağıranların çoğu -senin yüce mertebeni- anlamayan kimselerdir. Eğer sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi şüphesiz onlar için daha iyi olurdu" (el-Hucurât 49/4-5) meâlindeki âyetlerle kınanmışlardı. Resûlullah bir müddet sonra dışarı çıkınca Akra', "Ey Muhammed! Benim övdüğüm kimseler aziz, yerdiklerim de zelil olur" demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de, "İnsanları aziz ve zelil etmek yalnız Allah'a mahsustur" buyurmuştur. Temîmliler daha sonra Hz. Peygamber'e şair ve hatipleriyle birlikte geldiklerini söyleyerek şiir ve hitabet müsabakası yapmak istediler. Bu teklifi önce kabul etmek istemeyen Hz. Peygamber onların ısrarı karşısında razı oldu. Yarışma sonunda müslüman şair ve hatiplerin üstünlüğünü kabul ederek müslüman oldular.

Akra' Hz. Ebû Bekir devrinde Hâlid b. Velîd'in yalancı peygamberlerle yaptığı bütün savaşlara katıldı. İrtidad olayları sırasında ez-Zibrikān ile Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek, "Bahreyn'in haracını bize verirsen biz de kavmimizin itaat ve bağlılığını garanti ederiz" deyince Hz. Ebû Bekir bu isteği kabul etti ve onlara bir belge verdi. Ancak durumdan haberdar olan Hz. Ömer derhal müdahale etti ve belgeyi yırttı. Dûmetülcendel ve Enbâr savaşları sırasında öncü olarak görev yapan Akra', Hz. Osman devrinde Vali Ahnef b. Kays tarafından Cûzcân'ın fethiyle görevlendirildi; yapılan savaş sonunda Akra' şehri ele geçirdi (31/651-52 veya 32/652-53). Ertesi yıl Cûzcân'da bazı karışıklıklar çıkınca Abdullah b. Âmir tarafından halkı itaat altına almak üzere gönderildi. Akra' muhtemelen 33 (653-54) yılında öldü.

Akra' b. Hâbis cesur ve başarılı bir kumandandı, fakat sert bir mizaca sahipti. Huneyn'de elde edilen ganimetlerin taksiminden sonra, mağlûp ordunun bir kısmı Hz. Peygamber'e müslüman olduklarını söyleyerek esirleri serbest bırakmasını istediler. Hz. Peygamber de Abdülmuttalib oğullarıyla kendi hissesine düşen ganimet ve esirleri geri verdi. Diğer müslümanlar da aynı şekilde hareket ettiler. Akra' ise, "Ben ve Temîmliler böyle bir şeye razı olamayız" diyerek Resûlullah'ın ricasını kabul etmedi. Yine bir defasında Hz. Peygamber'in Hz. Hasan'ı öptüğünü gören Akra' hayretle, "Siz çocuklarınızı öper misiniz? Benim on çocuğum var, fakat hiçbirini öpmedim" demişti. Haccın farz olduğunu tebliğ eden Hz. Peygamber'e, "Her yıl mı haccedeceğiz?" diyen ve, "Ey iman edenler! Bir kısım şeyleri sormayın ki şayet açıklanırsa hoşunuza gitmez" (el-Mâide 5/101) meâlindeki âyette kınanan da Akra'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Vuḍûʾ", 58, "Edeb", 18; Müslim, "Ṭahâret", 100-101, "Feżâʾil", 65, "Zekât", 140; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 489-490, 493-494, 496, 560, 622, 627-628; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, I, 294; II, 153, 161; IV, 246, 282; İbn Kuteybe, *el-Maʿârif* (Ukkâşe), s. 342, 579, 621; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 591-592; Taberî, *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), III, 52, 87, 88-92, 115, 119, 275; IV, 312; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 230; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 587; II, 242, 269-270, 287-289, 394; III, 126; a.mlf., *Üsdü'l-ġābe*, Kahire 1285-87, I, 107-109; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meʿâd* (nşr. Şuayb el-Arnavût — Abdülkādir el-Arnavût), Kahire 1970, II, 224-226; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, I, 58-59; a.mlf., *Fetḥu'l-bârî*, Bulak 1300, II, 278; X, 360-367; *Tecrid Tercemesi*, III, 31; IV, 190; V, 327; VII, 101; VIII, 439; X, 368; Sezgin, *GAS*, I, 259; Mahmûd Şit Hattâb, "el-Aḳraʿ b. Ḥâbis et-Temîmî fâtiḥu'l-Cüzcân", *MMLADm.*, LVIII/4 (1982), s. 666-689; Ella Landau-Tasseron, "Processes of Redaction: the Case of the Tamimite Delegation to the Prophet Muhammad", *BSOAS*, XLIX/2 (1986), s. 253-270; M. J. Kister, "al-Aḳraʿ b. Ḥābis", *EI²* (İng.), I, 343; Abdülkayyûm, "el-Aḳraʿ b. Ḥâbis", *UDMİ*, III, 22-24.

 A. LÜTFİ KAZANCI

AKRABA

(الأقرباء)

Kişiye nesep bakımından yakın olan kimseler.

Arapça'da "yakın" anlamına gelen **karîb** kelimesi, bu genel mânası yanında, özellikle "biriyle aynı soydan olan kimse"yi de ifade etmekte olup bunun ço-

ğulu olan **akribâ'** Türkçe'de **akraba** şeklinde ve daha geniş anlamda kullanılmaktadır.

Arapça'da "akrabalık" mânasına isim olarak kullanılan **karâbe, kurbe** veya **kurbâ** masdarlarıyla yapılan **zü'l-karâbe, zü'l-kurbâ** (çoğulu **zevü'l-kurbâ**) vb. terkipler de "akraba" mânasına gelmekte olup Kur'ân-ı Kerîm'de akrabayı ifade etmek üzere daha çok **zü'l-kurbâ** (bk. el-Bakara 2/83, 177; en-Nahl 16/90 vb.), **ülü'l-kurbâ** (bk. en-Nisâ 4/8) ve **el-akrabûn** (bk. el-Bakara 2/180, 215; en-Nisâ 4/7, 33) gibi tabirler zikredilmektedir. Bunun gibi, nesebe dayalı kan hısımlığını ifade eden **rahm, rihm** veya **rahim** (çoğulu **erhâm**) kelimeleriyle yapılan **ülü'l-erhâm** (bk. el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6), **zevü'l-erhâm** (tekili **zü'r-rahîm**) terkipleri de "akraba" mânasınadır. Ancak **zevü'l-erhâm** bu genel mânası yanında miras hukukunda **ashâbü'l-ferâiz*** ve **asabe*** olmayan akrabayı da ifade etmektedir. Kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan akrabaya **zû rahîm mahrem** (muharrem), diğerlerine de **zû rahîm gayru mahrem** (Türkçe'de nâmahrem), kişinin neslinden geldiği baba, dede, ana, nine... gibi yakınlarına **usûl**, onun neslini sürdüren oğul, kız ve bunların çocuklarına da **fürû** denir. Bununla birlikte ana, baba ve çocuklar için örfen akraba tabiri kullanılmaz. Kan akrabalığından ayrı olarak evlilikten doğan akrabalık **karâbetü'l-müsâhere**, süt akrabalığı da **karâbetü'r-radâ'** ile ifade edilir. Ayrıca **âl, ehl** ve **aşiret** kelimeleri de Arapça'da "akraba" mânasına gelmektedir.

Akrabalık bu vasfı taşıyanlara karşılıklı birtakım hak ve vazifeler yükler. Bu durum, ahlâkî vazifeleri de içine alacak şekilde "akrabalık hukuku" tabiriyle ifade edilir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde akrabalık bağlarının karşılıklı ziyaret, haberleşme, maddî ve mânevî yardımlaşma gibi çeşitli yollarla korunması ve güçlendirilmesi üzerinde hassasiyetle durulur. Akraba arasındaki bu ilişkiye dinî-ahlâkî bir tabir olarak **sıla-i rahim*** denir. Bir âyette, "Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık -bağlarını koparmak-tan sakının" (en-Nisâ 4/1) buyrulur. Hz. Peygamber de, "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin; Allah'a ve âhiret gününe iman eden sıla-i rahimde bulunsun" (Buhârî, "Edeb", 31, 85) hadisi ile bunun önemine işaret etmiştir. Bu bakımdan akraba ile bağları ve münasebetleri kesmek bütün fakihlere göre haram kabul edilmiştir. Diğer taraftan İslâm, akrabalığı yalnız kan bağıyla sınırlamamış, evlilik ve süt emzirmeyi de birtakım dinî ve hukukî sonuçlar doğuracak şekilde akrabalık bağı oluşturan unsurlar kabul etmiştir.

Dinî yönden akrabalık bağı ölünün yıkanması, namazının kıldırılması ve defni konusunda bir öncelik sebebidir. Zekâtın ödenmesi konusunda da nafakası zekât mükellefine ait olan akraba ile diğerleri farklı hükümlere tâbidirler (bk. ZEKÂT). Kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan kadın akrabanın yüzüne, saçlarına, boyun ve gerdanına, dirsekten aşağı kollarına ve bacağının dizden aşağı kısmına bakmak veya dokunmak dinen câiz olduğu gibi bunlarla **halvet*** de câizdir. Ancak herhangi bir şehvet duygusunun söz konusu olması halinde bu davranışlar haram sayılır.

Akrabalık hukuku kendisini en çok medenî hukuk alanında gösterir. Şahsın hukuku alanında hukukî temsil çeşitlerinden **velâyet*** ve **vesâyet***, öncelik bakımından akraba arasında farklılık olmakla birlikte, akrabalığın ortaya çıkardığı haklardandır. Vakfiyelerde geçen "akraba" tabiri hem vakıf yapıldığı sırada hayatta olan hem de gelecek nesillerdeki yakınları içine alır. Bu ifade mutlak olarak zikredildiği takdirde din farkı gözetilmez. Akrabalık bağı, âzat imkânı sağlaması dolayısıyla kölelik konusunda da bazı özel hükümler ortaya çıkarır (bk. KÖLE). Aile hukuku alanında akrabalık bağı evlenme mânilerinin en başta gelenidir. Akraba ile evlenme yasağı kan hısımları, evlilik hısımları ve süt hısımlarını kapsamakla birlikte, yasak sınırları kişiye ve akrabalık nevine bağlı olarak farklılık arzeder (bk. MUHARREMÂT, SIHRİYYET, RADÂ'). Aile hukuku alanında akrabalık bağının doğurduğu diğer başlıca hak ve vazifeler de nafaka ve **hidâne*** konusundadır. Temelde akrabalık bağına dayanan miras hukuku alanında da hısımlar **ashâbü'l-ferâiz, asabe** ve **zevi'l-erhâm** şeklinde sınıflandırılırlar. İslâm'a göre akrabalığın daha çok erkek unsura dayandığı ve dolayısıyla ana bir kardeşlerin aileden sayılmadıkları gibi mirasta da hak sahibi olmadıkları şeklinde bazı müelliflerce (bk. *EI²* [İng.], IV, 595-596) ileri sürülen iddianın gerçekle ilgisi yoktur. İslâm miras hukukunda, ana bir kardeşler mirasta payları belirlenen ashâbü'l-ferâizden sayılırlar. Hatta burada kız ve erkek kardeşler arasında fark olmayıp bunlar mirasta eşit hak sahibidirler. Ancak derece bakımından kendilerinden önce başka mirasçıların bulunması halinde, ana baba bir veya baba bir kardeşlerde olduğu gibi onların da mirastan mahrum kalmaları söz konusudur. Diğer taraftan, mirasçı olmayan akrabaya vasiyet yapılabilirken mirasçıya yapılan vasiyet ancak diğer mirasçıların rızasıyla geçerlilik kazanabilir. Borçlar hukuku alanında da kişinin fürûu dışında kalan akrabasına yaptığı hibeden teslimden sonra dönemeyeceği hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler. Fürûa yapılan hibeden dönüş konusunda ise farklı görüşler mevcuttur.

Usul hukukuna gelince, bir hâkim kendi davasına olduğu gibi usulü, fürûu ve karısının davasına da bakamaz. Ayrıca usul ve fürûun, karı ve kocanın birbirleri lehine şahitlikleri de geçerli değildir. Ceza hukuku alanında akrabalık, İslâm hukukçuları arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte, bazı cezaların ağırlaştırılması, bazılarının da hafifletilmesi veya kaldırılmasının sebebidir (bk. HIRSIZLIK, KAZF, KISAS, ZİNA). Diğer taraftan, şibh-i amd veya hata yoluyla öldürme ve yaralama suçlarında diyetin ödenmesine suçlunun **âkıle***sini oluşturan akrabası da iştirak eder. Bu konuda suçlunun erkek veya kadın olmasında fark yoktur. Bir kadının mirası çocuklarına ve kocasına kaldığı halde söz konusu suçları işlediğinde diyet borcunun kendi erkek akrabasına yüklendiğini ileri sürerek bundan İslâm'a göre akrabalık konusunda erkek unsurun daha ağır bastığı sonucunu çıkarmak da (bk. a.y.) yanlış bir değerlendirmedir. Kadının mirasında en büyük pay sahibi olan erkek çocukları onun diyetini ödeyen âkılesinin başında geldikleri gibi, buna iştirak eden diğer erkek akrabası da mirasında en çok hak sahibi olan kimselerdir. Bu konuyu daha çok erkek unsurun sosyal ve ekonomik fonksiyonuna bağlı görmek gerekir. Nitekim miras konusunda da nesepte yakınlık asıl unsur olmakla beraber kadın erkek arasındaki farklılık tamamen erkeğin sosyal ve ekonomik yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır.

İslâm, akrabalık konusunda tabii olarak kan bağını esas almakla birlikte, evlilik ve emzirmeden doğan akrabalığa da aynı şekilde önem vermiş, gerek dinî gerekse hukukî konularda, bazı durumlarda kişiye daha yakın olma hali bir tarafa, kadın ve erkek akraba arasında fark gözetmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ḳrb" ve "rḥm" md.leri; *Kâmus Tercümesi*, "ḳrb" md.; Buhârî, "Edeb", 31, 85; Gazzâlî, *İḥyâʾ*, II, 215-216; Kâsânî, *Bedâʾiʿ*, I, 304-306; V, 120-125; VI, 123; VII, 60, 75, 320; Cürcânî, *Şerḥu's-Sirâciyye*, Kahire 1363, s. 79-80, 163; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, IV, 472; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıḳhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1984, VI, 31, 79, 267, 274, 333; VII, 199, 201-208; VIII, 41, 211-212, 261; J. Chelhod, "Ḳarâba", *EI²* (İng.), IV, 595-596; "Erḥâm", *Mv.Fİ*, V, 5-33; "Erḥâm", *Mv.F*, III, 81-91.

VECDİ AKYÜZ

AKRÂBÂZÎN

(الأقراباذين)

İslâm tıbbında ilâç formüllerini ihtiva eden el kitaplarının genel adı; kodeks.

Akrâbâzîn Arapça'ya Grekçe **grafidion** "kitapçık" kelimesinin Süryânî diline geçmiş şekli olan **grafâzîn**den alınmıştır. Bugün Batı dillerinde kullanılan **codex** ve **pharmacopoeia** kelimelerinin karşılığıdır. Bu kitaplar hekimlerin devamlı surette başvurdukları birer kaynak eser olmaları sebebiyle cep, kuşak, çizme ve çanta gibi yerlerde kolaylıkla taşınabilmeleri için genellikle dar uzun ve küçük boyutlarda yazılmışlardır.

Akrâbâzîn "tıbbî formüler" mahiyetinde olup bilhassa mürekkep ilâç formüllerini taşır. Bunlar muhtelif yazarlardan toplanmışlar ve farmasötik şekillerine veya farmakolojik etkilerine göre gruplandırılmışlardır. Her mürekkep ilâç için, ihtiva ettiği etkili maddeler, miktarları, yapılış şekli, etkileri, kullanılış yerleri ve alınacağı dozlar ayrı ayrı gösterilmiştir. Akrâbâzînlerde ilâçlar genellikle müfred (birleşik olmayan) ilâçlar, tiryaklar, müshiller, lavmanlar, kurslar (akrâs), devâşir (müshil ve kâbızlar), tozlar, şuruplar, merhemler, yağlar ve yakılar, fitiller, göz ilâçları, haplar, macunlar, mahlûlât (çözeltiler), iksirler, panzehirler şeklinde bölümlere ayrılmışlardır.

Tankabunî'nin *Tuḥfetü'l-müʾminîn* adlı akrâbâzîninin ilk sayfası (T. Baytop koleksiyonu)

Mürekkep ilâçlar Doğu ülkelerinde büyük bir öneme sahip olmuşlar ve hekimler, müfred ilâçların etkilerini kuvvetlendirmek, zayıflatmak ve tatlarını değiştirmek, etki sürelerini kısaltmak yahut uzatmak gibi maksatlarla muhtelif etkili maddeleri birbirleriyle karıştırıp içlerine de tat ve koku verici başka maddeler katmak suretiyle mürekkep ilâç yapma yoluna gitmişlerdir. Mürekkep ilâç formüllerini taşıyan akrâbâzînlerin kökeni olarak Galenus'un ünlü eseri *de Compositione Medicamentorum* kabul edilmektedir. Her yazar kendi şahsî deney ve düşüncelerine göre formüllerde bazı değişiklikler, ekleme ve kısaltmalar yapmıştır.

IX. ve X. yüzyıllarda İslâm dünyasında telif edilen Ali b. Rabben et-Taberî'nin *Firdevsü'l-ḥikme*, Ebû Bekir er-Râzî'nin *el-Ḥâvî* ve *Ṭıbbü'l-Manṣûrî*, Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin *Kâmilü'ṣ-ṣınâʿa*, İbn Sînâ'nın *el-Ḳānûn fi'ṭ-ṭıb* ve Halef b. Abbas ez-Zehrâvî'nin *et-Taṣrîf li-men ʿaceze ʿani't-teʾlîf* gibi büyük tıp ansiklopedileri akrâbâzînle ilgili bölümler ihtiva etmekle birlikte, İslâm tıbbında ilk müstakil akrâbâzîn IX. yüzyılın ortalarında, Abbâsî Halifesi Mütevekkil zamanında, özellikle ilâç yapmadaki başarısıyla şöhret kazanan Sâbûr b. Sehl el-Kûsec (ö. 255/869) tarafından yazılmıştır. Cündişâpûr Bîmaristanı'nda tabip olduğu bilinen Sâbûr b. Sehl'in *Kitâbü'l-Aḳrâbâẕîni'l-kebîr* adını taşıyan ve on yedi babdan meydana gelen bu eseri, yaklaşık üç asır süreyle en güvenilir akrâbâzîn olarak kabul edilmiştir. Dârü'l-kütübi'l-Mısrıyye'de altmış dokuz sayfadan oluşan bir nüshası bulunmaktadır. Sâbûr b. Sehl'in eserinin yerini, zamanının en büyük tıp otoritelerinden olduğu bilinen Adudî Bîmaristanı hekimlerinden Reîsületıbbâ Emîrüddevle İbnü't-Tilmîz el-Bağdâdî'nin (ö. 560/1165) ünlü eseri *el-Aḳrâbâẕîn* almıştır. Yirmi babdan oluşan bu kitabın Sâbûr b. Sehl'in *Kitâbü'l-Aḳrâbâẕîn*'ine çok benzediği, hatta bazılarının, ondan derlenmiş olduğunu ileri sürdükleri zikredilmektedir. Bu iki eserden sonra İslâm tıp âleminde, Kalânisî'nin (ö. 590/1194) bugün Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de kırk dokuz babdan meydana gelmiş seksen iki varaklık bir nüshası bulunan *Aḳrâbâẕîn*'i ile, Kûhin el-Attâr lakabıyla tanınan Dâvûd b. Ebü'n-Nasr'ın (ö. 658/1260'tan sonra) yirmi babdan oluşan ve son yüzyıllarda çeşitli baskıları yapılmış bulunan *Minhâcü'd-dükkân ve düstûrü'l-aʿyân li'l-edviyeti'n-nâfiʿa li'l-ebdân* adlı akrâbâzîni temel kaynak olarak kabul edilmişlerdir. Konuyla ilgili birçok eseri bulunan Necîbüddin es-Semerkandî'nin (ö. 619/1222) on dokuz babdan oluşan *Aḳrâbâẕîn*'i de XIII. yüzyıla ait önemli eserlerden biridir.

Akrâbâzînler İslâm tıbbında en fazla IX-XIII. yüzyıllar arasında gelişme göstermişler ve özellikle XIII. yüzyılın sonlarından itibaren, Moğol istilâsının ve çeşitli buhranların etkisiyle girilen duraklama döneminde, eskilerin hayranlık duygularıyla kaleme alınmış kısmî tekrar ve yorumlarından öte gidememişlerdir. Avrupa'da da XII. yüzyılda ortaya çıkıp XVIII. yüzyıla kadar yaygınlıkla kullanılan kodekslerin gül balı ve ıtırı, sirkencübin, kara merhem gibi Arap ilâçlarının formüllerini ihtiva etmelerinden, ilk örneklerinin hazırlanışlarında İslâm akrâbâzînlerinin kaynak olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bunların en ünlüsü, eczanelerin ve ilâçların denetlenmesinde dayanak olarak kullanılan Nicolas Jersen'in 1471 yılında yayımlanmış *Antidotorium* (panzehirler kitabı) adlı Latince düsturudur. İçlerinde pek çok Arap ilâcının da bulunduğu yüz kırk iki reçete ihtiva eden bu eserin aslının 1130-1150 yılları arasında Nicolas isimli başka bir ilim adamı tarafından kaleme alındığı sanılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de pek çok akrâbâzîn yazılmıştır. Bunlar genellikle Arapça veya Farsça eserlerden tercüme olup tercümeyi yapanlar kendi görüş ve deneylerinin sonuçlarını da eklemişlerdir. Geredeli İshak b. Murad, Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin, Halepli Sâlih b. Nasrullah, Ömer Şifâî ve Bursalı Ali'nin akrâbâzînleri bunların en ünlülerinden olup yazma nüshaları bol miktarda mevcuttur. İran saray hekimlerinden Muhammed Mü'min Hüseynî Tankabunî'nin Şah Süleyman (1666-1694) namına yazdığı *Tuḥfetü'l-müʾminîn* ad-